

УДК 378.6.091.59(477)“18/192”

DOI <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2022.29.264297>

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: 0000-0001-9922-7667

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ, ФОРМИ ТА ВИДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті на основі архівних матеріалів, наукових джерел теоретично виокремлено й узагальнено принципи, методи, форми, види організації студентського самоврядування в університетах України XIX – початку XX століття.

Ключові слова: університет, студентське самоврядування, принцип, метод, форма, вид

Постановка проблеми. Період XIX – початку XX століття – надзвичайно важливий в історії розвитку вітчизняної вищої школи. Відбувається становлення університетів й інших типів вищих навчальних закладів, зароджується й розвивається студентське самоврядування. У зв'язку з тим, що сьогодні органи студентського самоуправління суттєво впливають на функціонування закладів вищої освіти, доцільним є звернення до позитивного історико-педагогічного досвіду.

Актуальність дослідження становлення студентського самоврядування в історії розвитку вищої школи України XIX – початку XX століття посилюється наявністю соціально-педагогічних суперечностей: 1) між пріоритетністю ідеї демократизації управління в освіті, залучення з цією метою студентського самоврядування як повноцінного партнера керівництва і недостатньою педагогічною спрямованістю професорсько-викладацького складу на розвиток самоврядних організацій, соціальної активності студентства, їхньої самостійності та критичності мислення; 2) між динамікою розвитку демократичних процесів у суспільстві, зокрема в університетській освіті, й консерватизмом змісту, традиційністю методів, форм і видів діяльності студентських колективів вищих навчальних закладів та їхніх органів самоврядування; 3) між зацікавленістю студентів у розвитку самоврядування, неоднорідністю і креативністю у напрямках, методах, формах і видах діяльності студентських самоврядних органів і їх недостатньою затребуваністю у вищих навчальних закладах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Середовищно-педагогічний контекст у діяльності студентських колективів і їх самоврядних організацій висвітлювали О. А. Дубасенюк, О. О. Дьяконов, Л. П. Клименко, І. Х. Лалаянц, Г. М. Лібанов та ін., роботи яких містять багатий, але несистематизований фактичний матеріал.

Неоднозначністю поглядів на проблеми вищої школи досліджуваного періоду, мету, зміст і форми діяльності студентства вирізнялися відомі філософи, природодослідники, публіцисти (В. І. Вернадський, В. А. Воробйов, П. М. Мілюков, Б. Р. Фроммет та ін.)

Соціальному аналізу самоврядування в Україні присвячено наукові розвідки українських учених, письменників та громадських діячів (О. В. Глузман, М. М. Грищенко, М. С. Грушевський, М. П. Драгоманов, С. А. Литвинов, В. З. Смаль, І. Я. Франко та ін.), а також зарубіжних науковців (Й. Альтузіус, Р. Л. Д'Аржансон, Ж. Боден, Т. Джефферсон, В. Джілл, Р. Оуен, М. Планта, А. де Токвіль, В. Ф. Тротцендорф, Ш. Фур'є та ін.).

Мета статті – виокремити й теоретично узагальнити принципи, методи, форми та види організації студентського самоврядування університетів України XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз досвіду діяльності органів студентського самоврядування дозволив з'ясувати їхні принципи, методи, форми та види.

Великий тлумачний словник української мови містить таке визначення поняття: “принцип – 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо // основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось // правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці” (Бусел, (Упоряд.), 2005, с. 1125).

Сучасні дослідники описують принципи діяльності студентського самоврядування як вимоги до самоврядних органів: “система студентського самоврядування передбачає дотримання певних вимог:

виборність на всіх рівнях, періодична звітність лідерів, виконання загальноприйнятих норм членами організації або її окремими групами; забезпечення права меншості на відстоювання своєї позиції; відкритість прийнятих рішень, гласність; забезпеченість студентського активу реальними правами й обов'язками, оскільки фіктивні права не вимагають відповідальності за виконання дорученої справи, є причиною формального ставлення до громадської діяльності, не дають можливості розвитку організаторських та інших здібностей особистості студента" (Лозова, Троцько, Іонова, 2011, с. 259-260).

Сучасні органи студентського самоврядування створюються та функціонують на принципах:

- демократичності, законності, гуманізму, гласності, рівноправності всіх членів;
- планування, виконання та оцінки діяльності;
- добровільності та виборності;
- поваги, високої культури, тактовності, взаємодії з студентськими колективами, громадськими організаціями, адміністрацією університету;
- незалежності, об'єктивності, компетентності, професійності, колегіальності розгляду і вирішення питань, обґрунтованості прийнятих рішень, відкритості, підзвітності та відповідальності перед студентською громадою;
- студентської солідарності та взаємодопомоги, спільної роботи зі студентами університету та їх вільного доступу до всіх видів діяльності органів студентського самоврядування, ініціативності;
- поєднання інтересів академічної громади, суспільства та держави в галузі освітньої діяльності, організаційної самостійності в межах повноважень органів студентського самоврядування;
- об'єднання, формалізації, фокусу уваги (у центрі уваги стоїть розвиток особистості студента та студентського життя всередині вищого навчального закладу), системності, служіння (студенти, обрані до керівних органів студентського самоврядування, присягають на служіння його місії, цілям та завданням як визначальним орієнтирам діяльності студентського об'єднання), представництва, автономності, корпоративності, партнерства, ексклюзивності (студентське самоврядування володіє ексклюзивним правом на реалізацію виховної функції вищого навчального закладу і керування студентським життям в усіх напрямках, що доповнює діяльність адміністрації в цій сфері), ресурсного забезпечення, навчання і розвитку (Положення про студентське самоврядування..., 2002).

Принципи діяльності студентських самоврядних організацій учені описували ще на початку ХХ ст. "Розв'язання питання про студентську організацію полягає в дозволі студентам створювати власні товариства, але не за шаблоном, а враховуючи потреби і прагнення самих студентів, за однієї умови, щоб мета та способи діяльності об'єднань не були визнані протизаконними або антиуніверситетськими. Кожне таке товариство повинно мати свій статут, затверджений владою, і всі вони (товариства) повинні знаходитися під контролем університетів. Тільки такі організації, які відповідають різноманітним потребам студентської молоді і які мають тісний зв'язок з університетом (для того, щоб студентами був усвідомлений авторитет вищого навчального закладу), можуть послужити могутнім фактором для розумного і цілеспрямованого впорядкування університетського життя. Студентські товариства повинні співпрацювати одне з одним на засадах гласності та легальності.

Це єдиний шлях, яким можна розумно задовольнити потреби різних груп студентства та самого університету. Зайвими стануть таємні організації. Тільки так можна створити ядро студентства, яке, спираючись на авторитет університету і цінуючи своє легальне існування, буде зацікавлене у збереженні спокою та порядку в стінах вищого навчального закладу. Немає сумнівів, що такі студентські об'єднання вберуть у себе все найкраще в університетах" (Капніст, 1903, с. 167-218).

У ході наукового дослідження з'ясовано такі принципи діяльності студентських самоврядних організацій ХІХ – поч. ХХ ст.:

- демократичності. Студентські самоврядні органи були добровільними об'єднаннями. У ході наукового пошуку з'ясовано, що не було випадків примусового залучення молоді до діяльності в якому-небудь товаристві.
- законності. З моменту появи студентських самоврядних організацій керівники намагалися затвердити їх статuti. Студенти зверталися за допомогою до професорів університету, адміністрації, попечителів навчальних округів, які часто підтримували студентів. Професори ставали керівниками або відповідальними особами за діяльність певного товариства і таким чином об'єднання було "узаконене". Після появи в 1907 р. "Тимчасових правил про студентські організації і про влаштування зборів у стінах вищих навчальних закладів" (*О студенческих организациях...*, 1910) студенти активно почали затверджувати статuti своїх об'єднань.
- гласності (доступність для широкої громадськості, відкритість, публічність). Активісти студентських самоврядних організацій не приховували свою діяльність. При потребі збирали

усіх студентів курсу, факультету, університету та вирішували різноманітні академічні, економічні, побутові, навчальні питання. Велику роль у житті студентства університетів досліджуваного періоду відігравали загальні збори, а також так звані “сходки”.

- рівноправності. Кожен студент на загальних засадах міг стати учасником самоврядної організації.
- підзвітності. Керівні особи студентських самоврядних організацій обов’язково звітувалися про свої дії перед іншими учасниками. Якщо студентські лідери не до кінця усвідомлювали свої завдання або не належним чином виконували їх, то успіху в діяльності студентське об’єднання не мало.
- відповідальності. Ефективних результатів студентське самоврядування досягало тоді, коли учасники самоврядних організацій керувалися у своїй роботі методами самовідповідальності, самоконтролю, саморегуляції, були соціально активними особистостями та співпереживали за спільну справу.

У більшості студентських самоврядних організацій функцію основного виконавчого органу виконували загальні збори. На нашу думку, це найдемократичніший орган у системі студентського самоврядування, який базувався на принципах: законності, гласності, рівноправності, підзвітності та відповідальності.

Гміни – попередники студентських товариств взаємодопомоги – будували свою діяльність на принципах демократичності, рівноправності, відповідальності.

У діяльності інституту старост прослідковуються такі принципи: демократичності, законності, гласності, рівноправності, підзвітності, відповідальності.

Земляцтва в період розвитку імператорських університетів були найефективнішими органами студентського самоврядування. У своїй роботі вони керувалися принципами демократичності, законності, гласності, рівноправності, підзвітності, відповідальності.

У діяльності наукових та спортивних гуртків, Партії академічного порядку, гуртків самоосвіти виокремлюємо наступні принципи: демократичності, гласності, рівноправності, відповідальності.

Економічні студентські організації (каси та комітети взаємодопомоги, столові) відігравали значну роль у житті малозабезпеченої частини студентства університетів. Домінуючими в наданні взаємодопомоги були принципи: рівноправності, підзвітності, відповідальності.

Студентські бібліотеки, читальні в період нестачі необхідної кількості літератури відігравали надзвичайну просвітницьку роль. Існували приватні бібліотеки. Створювалися вони при наукових гуртках, земляцтвах, просвітницьких громадських організаціях. Діяльність цих студентських установ ґрунтувалася на таких принципах: демократичності, законності, підзвітності, відповідальності.

Одним з палких прихильників існування серед студентства товариського суду був М. І. Пирогов. Рішення товариських судів базувалися на принципах демократичності, законності, гласності, рівноправності, підзвітності, відповідальності.

Націоналістичні організації (Українська студентська громада, слов’янофільські гуртки) діяли на основі таких принципів: демократичності, гласності, рівноправності, відповідальності.

Студентські театри, хори були одними малочисельних об’єднань для організації дозвілля студентів, їх діяльність ґрунтувалася на принципах законності, рівноправності, підзвітності, відповідальності.

Метод – спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; прийом або система прийомів що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо); спосіб дії, боротьби тощо (Бусел, (Упоряд.), 2005, с. 664); спосіб побудови та обґрунтування знань, сукупність прийомів, операцій емпіричного та теоретичного пізнання реальної дійсності; це спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність. Як було з’ясовано в ході наукового дослідження, студентські самоврядні органи використовували такі методи:

- комунікації (обмін інформацією, спілкування (Бусел, (Упоряд.), 2005, с. 562). Ми ставимо цей метод на першому місці, тому що діяльність усіх форм студентського самоврядування (товариств, гмін, земляцтв, кас взаємодопомоги, гуртків, бібліотечних об’єднань, товариських судів та ін.) була побудована на спілкуванні.
- самоаналізу (аналіз власних вчинків і переживань (Бусел, (Упоряд.), 2005, с. 1287). Ті органи студентського самоврядування, учасники яких використовували самоаналіз для оцінки своєї діяльності, мали успіх та були ефективними, гарно виконували свої завдання.
- бесіди. Це був один з основних методів у роботі студентських наукових гуртків, просвітницьких організацій. Бесіди використовували при обговоренні рефератів. Протягом досліджуваного періоду бесіда була надзвичайно популярна.
- дискусії. Цей метод застосовували під час обговорення суспільно-політичних подій на заняттях наукових гуртків, але він відігравав важливу роль у діяльності й інших форм та видів

- студентських організацій (курсівих старост, загальних зборів, кас та товариств взаємодопомоги тощо).
- прикладу старшої людини. В університетах Східної, Центральної та Південної України поширеною була традиція наставництва. Студенти перших курсів використовували приклад своїх старших товаришів для швидшої адаптації до навчання та побутових умов. Старшокурсники допомагали своїм молодшим колегам проводити вечори відпочинку, організувати свята тощо.
  - самоконтролю (контроль над самим собою, своєю поведінкою, своїм станом (Бусел, (Упоряд.), 2005, с. 1289) та ін. Це також був один з основних методів у діяльності органів студентського самоврядування.

Крім названих, ми виокремлюємо ще такі методи діяльності студентських самоврядних організацій вітчизняних університетів XIX – поч. XX ст.: взаєморегуляції, самодіяльності, самовідповідальності.

Розглянемо форми студентського самоврядування досліджуваного періоду. Види і форми студентського самоврядування визначаються специфікою тієї чи іншої молодіжної організації, цілями діяльності, обраною спеціальністю. Є постійні та тимчасові форми; роль останніх зростає з розвитком самостійності студентів. Створення тимчасових органів самоврядування визначається конкретними завданнями колективу (Лозова, Троцько, Іонова, 2011, с. 261-262).

Виходячи з трактувань сучасних учених (Г. В. Троцько, О. В. Глузман, В. С. Курило, В. О. Огнев'юк), ми виділяємо такі форми і види студентського самоврядування: сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентський деканат, рада. Ретроспективний аналіз історичних та історико-педагогічних джерел дозволив зробити висновок про існування протягом досліджуваного періоду великого різноманіття форм студентського самоврядування. На кожному з етапів становлення та розвитку самоуправління домінували певні форми.

Загалом у XIX – на початку XX ст. у вітчизняних університетах існували такі органи студентського самоврядування:

I етап (1804-1863 рр.) – студентські господарські організації, наукові товариства, товариство любителів вітчизняної словесності, біблійське товариство, літературні гуртки, громадські інтелектуальні гуртки, слов'янофільські гуртки, студентський театр, Харківсько-Київське таємне товариство, товариський суд (суд честі), студентські бібліотеки та читальні, приватні бібліотеки, Литовська корпорація Київського університету, каси взаємодопомоги, гміни;

II етап (1863-1884 рр.) – товариства взаємодопомоги, земляцтва, студентські їдальні, каси взаємодопомоги, просвітницькі гуртки та громадські просвітницькі організації, гуртки самоосвіти, бібліотеки, гуртки самоосвіти;

III етап (1884-1900 рр.) – земляцтва, бібліотечні об'єднання, каси та товариства взаємодопомоги, наукові гуртки, студентські їдальні, Союзні ради, Харківська Союзна Рада об'єднаних організацій та земляцтв, Українська студентська громада, Союзна рада об'єднаних земляцтв і організацій та Виконавчий комітет імператорського Новоросійського університету;

IV етап (1900-1917 рр.) – старости, студентські бойові дружини, їдальні, професійні спілки, каси та товариства взаємодопомоги, студентські магазини, стипендіальні комісії, товариські суди, земляцтва, наукові гуртки, студентський сенат, Рада студентських депутатів Харківського імператорського університету.

Серед вищезазначених органів ми виокремлюємо такі форми студентського самоврядування: товариства, гміни, земляцтва, каси взаємодопомоги, гуртки, бібліотечні об'єднання, товариські суди та ін.

Вид – категорія, що характеризує дію і стан з погляду їх тривання (Бусел, (Упоряд.), 2005 с. 132). Ми виокремлюємо такі види діяльності самоврядних організацій: загальні збори (курсіві та факультетські старости, Харківська Союзна Рада об'єднаних організацій і земляцтв, Харківсько-Київське таємне товариство), з'їзди (Всеукраїнський студентський союз тощо), зібрання (товариства взаємодопомоги, земляцтва, наукові гуртки, гуртки самоосвіти, бібліотечні об'єднання, гміни), сходки (громадські інтелектуальні гуртки, студентські господарські організації та ін.), заняття (наукові гуртки, гуртки самоосвіти), засідання (професійні спілки, стипендіальні комісії, студентський суд).

У ході наукового пошуку з'ясовано, що основною метою студентських заворушень було відстоювання корпоративних прав. Студенти прагнули узаконити самоврядування, скасувати адміністративне свавілля, надати право голосу молоді в університетських справах. У своїх вимогах студенти виходили з твердого переконання про необхідність зміни всього устрою університетського життя, його демократизації. Тут можна говорити про співзвучність цих бажань з прогресивними визвольними ідеями епохи (Кравченко, Посохов, Кадеєв, 2004, с. 201).

У всіх університетах суспільне життя студентів мало свою довгу історію. За допомогою історичних документів, архівних матеріалів можна пересвідчитися, що питання студентських організацій,

завданнями яких були матеріальна самопоміа, розумова, естетична освіта та розвиток, мають міцні корені в минулому житті студентства. Проте студентські об'єднання не могли стати довговічними через рамки, в які їх ставили тогочасні статuti та обставини. Вони безперервно функціонували у всіх університетах, тому що були знаряддям задоволення життєвих потреб молоді. Форми організацій змінювалися, проте основні завдання залишалися незмінними.

З того часу, як офіційно була визнана законність корпоративної організації студентського побуту, академічне життя стало іншим, ніж було раніше. Багато студентських товариств мали вузький науковий або зовсім ненауковий характер. Суспільне значення та основна задача студентських організацій, товариств, гуртків, об'єднань – допомогти студентам сформувати цільний світогляд (Мельгунов, 1904, с. 71).

Наукові гуртки мали вузьке, суто студентське значення, в кращому разі вони могли бути школою суспільного виховання – учити говорити публічно, вислуховувати співрозмовника, відповідати на його репліки. Статuti ставили студентські організації у вузькі рамки, а до керівництва обов'язково повинні були входити представники університетської адміністрації, тому не дивно, що протягом усього досліджуваного періоду відбувалася боротьба молоді за свої права.

З розвитком освіти в імперії відчутнішою ставала потреба введення елементів корпоративної культури в студентські маси. Очевидно, що ні про яку сувору ідеологію не могло бути й мови. Але в той же час існувала потреба єдності, відчуття “єдиної родини”. Особливо це прагнення проявлялося в роки Першої світової війни (1914-1918 рр.).

Саме тому студенти (особливу роль у цьому, безумовно, зіграли “вічні студенти”) шляхом об'єднання традицій і звичаїв свого навчального закладу створювали правила поведінки в студентському середовищі, яких суворо дотримувалися, апелювали до цих правил на студентських судах честі. Ці правила називалися “кодексами честі”. Вони ніколи не були жорстко фіксовані й закріплювалися, в основному, конвенційно. До них включався й перелік так званих “природних прав студента”:

- право називатися студентом і носити студентську форму (основна ознака корпоративного стилю);
- право на недоторканність і некараність; визнання провини та покарання за неї належали до компетенції тільки суду честі (“презумпція невинності”);
- право на сходку;
- право на корпоративну допомогу;
- право на створення студентських організацій.

Етика “честі” не була винятково вітчизняним феноменом – студенти Німеччини, Франції й Великобританії мали схожі “кодекси поведінки” та інститути, які їх обслуговували. Батьківщиною першого у світі кодексу честі студента справедливо можна вважати США, де він був затверджений у 1893 р. у Прістонському університеті. Кодекс честі – це зовнішнє вираження політики академічної добросовісності, якої повинні дотримуватися всі студенти незалежно від факультету та спеціалізації. На кожному екзамені студенти мали написати і підписати “клятву честі” (яка підтверджує те, що кожна робота студента є його власною і не містить плагіату). До 1930 р. кодекс честі був уведений майже в усіх університетах країни. З того часу студенти самі турбуються про підтримання порядку у своєму навчальному закладі. Порушення кодексу честі передбачає найсуворіше дисциплінарне покарання.

Кодекси честі регламентували й злочини в студентському середовищі. Органом, який мав право призначати покарання, був студентський суд честі. Найсерйознішими злочинами вважали обман заради матеріальних вигод та крадіжку: винного могли засудити до виправних робіт, оштрафувати або піддати остракізму (різкому осуду). Серед тяжких провин фігурували зрадництво й штрейкбрехерство під час студентських “історій”, що заслуговували бойкоту. Могли розглядатися в суді й дрібніші провини, аж до подробиць сексуального життя, хоча й досить рідко.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в ході наукового пошуку виокремлено:

- принципи студентського самоврядування (демократичності, законності, гласності, рівноправності, підзвітності, відповідальності та ін.);
- методи (комунікації, самоаналізу, бесіди, дискусії, прикладу старшої людини, самоконтролю та ін.);
- форми (товариства, гміни, земляцтва, каси взаємодопоміа, гуртки, бібліотечні об'єднання, товариські суди та ін.);
- види (загальні збори, з'їзди, зібрання, сходки, заняття, засідання та ін.).

Предметом наступних наукових розвідок може бути вивчення й дослідження діяльності органів студентського самоврядування закордонних закладів вищої освіти і вітчизняних часу незалежної України.

Список використаних джерел

- Бусел, В. Т. (Упоряд.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Капнист, П. А. (1903). Университетские вопросы. *Вестник Европы*, 6, 167-218.
- Кравченко, В. В., Посохов, С. І., Кадєєв, В. І. та ін. (2004). *Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років*. Харків: Фоліо.
- Лозова, В. І., Троцько, Г. В., Іонова, О. М. й ін. (2011). *Хрестоматія з педагогіки вищої школи*. Харків: Апостроф.
- Мельгунов, С. П. (1904). *Из истории студенческих обществ в русских университетах*. Москва: Правда.
- О студенческих организациях и об устройстве собраний в стенах высших учебных заведений. В кн. *Полное собрание законов Российской империи*. (Ч. III, т. 27, с. 352-353). Санкт-Петербург.
- Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах. (2002). *Інформаційний вісник вищої освіти*. 7, 98-100.

References

- Busel, V. T. (Comp.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Kapnist, P. A. (1903). Universitetskie voprosy [University questions]. *Vestnik Evropy [Herald of Europe]*, 6, 167-218 [in Russian].
- Kravchenko, V. V., Posokhov, S. I., & Kadieiev, V. I. ta in. (2004). *Kharkivskiyi natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina za 200 rokiv [V. N. Karazin Kharkiv National University named for 200 years]: monohrafiia*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Lozova, V. I., Trotsko, H. V., & Ionova, O. M. ta in. (2011). *Khrestomatiiia z pedahohiky vyshchoi shkoly [Textbook of higher school pedagogy]*. Kharkiv: Apostrof [in Ukrainian].
- Melgunov, S. P. (1904) *Iz istorii studencheskih obschestv v russkih universitetah [From the history of student societies in Russian universities]*. Moskva: Izd. zhurn. "Pravda" [in Russian].
- О студенческих организациyah и об устройстве собраний в стенах высшых учебных заведений [On student organizations and on the organization of meetings within the walls of higher educational institutions]. (1910). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii [Complete collection of laws of the Russian Empire]*, III, 27, 352-353 [in Russian].
- Polozhennia pro studentske samovriaduvannia u vyshchukh navchalnykh zakladakh [Regulations on student self-government in higher educational institutions]. (2002). *Informatsiinyi visnyk vyshchoi shkoly [Information bulletin of higher education]*, 7, 98-100 [in Ukrainian].

МОКЛІАК V.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

PRINCIPLES, METHODS, FORMS AND TYPES OF THE ORGANIZATION OF STUDENT SELF-GOVERNMENT IN THE UNIVERSITIES OF UKRAINE IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

In the process of scientific research, it was found that the following bodies of student self-government were active during the studied period: Stage I (1804–1863) – student economic organizations, scientific societies, society of lovers of domestic literature, Bible society, literary circles, public intellectual circles, Slavophile circles, student theater, Kharkiv-Kyiv secret society, social court (court of honor), student libraries and reading rooms, private libraries, Lithuanian Corporation of Kyiv University, mutual aid funds, communes; Stage II (1863–1884) – mutual aid societies, compatriots, student canteens, mutual aid funds, educational circles and public educational organizations, self-education circles, libraries, self-education circles; Stage III (1884–1900) – fellowships, library associations, cash registers and mutual aid societies, scientific circles, student canteens, Union Councils, Kharkiv Union Council of United Organizations and Fellowships, Ukrainian Student Community, Union Council of United Fellowships and Organizations, and the Executive Committee of the Imperial Novorossiysk University; Stage IV (1900–1917) – elders, student military wives, canteens, professional unions, cash registers and mutual aid societies, student shops, scholarship commissions, social courts, fellows, scientific circles, student senate, Council of Student Deputies of Kharkiv Imperial University.

The principles of student self-government (democracy, legality, openness, equality, accountability, responsibility, etc.) are highlighted; methods (communication, introspection, conversation, discussion, the example of an older person, self-control, etc.); forms (associations, communes, communities, mutual aid funds, circles, library associations, partnership courts, etc.); types (general meetings, congresses, gatherings, classes, meetings, etc.).

Students (the “eternal students” certainly played a special role in it) by combining the traditions and customs of their educational institution, created rules of behavior in the student environment, which were strictly followed, appealed to these

rules at student courts of honor. These rules were called “codes of honor”. They were never rigidly fixed and were mostly fixed conventionally. They included a list of the so-called “natural rights of a student”. They are: the right to be called a student and wear a student uniform (the main feature of corporate style); the right to inviolability and impunity; recognition of guilt and punishment for it belonged to the competence of the court of honor only (“presumption of innocence”); the right to board; the right to corporate assistance; the right to create student organizations.

Keywords: *university, student government, principle, method, form, type*

Стаття надійшла до редакції 22.04.2022 р.

УДК 37.016:796.012.412.5:796.42

DOI <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2022.29.264298>

ФЕДІР МОРОЗ

ORCID 0000-0001-5183-8469

СЕРГІЙ ГАВРИШКО

ORCID 0000-0001-6991-7093

Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ БІГУ ТА ОСНОВ ТЕХНІКИ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ

У навчанні бігу здоровий спосіб життя є дієвим і надійним засобом збереження та зміцнення здоров'я. У системі різноманітних організаційних форм урок фізичної культури займає особливе місце, що є основною формою фізичного виховання школяра в особливості навчання основ техніки з легкої атлетики. Авторами з'ясовано, що здійснення зазначених завдань в навчанні бігу досягається цілеспрямованим змістом, правильною організацією і добром дозування фізичних вправ з урахуванням стану здоров'я, фізичного розвитку, вікових і статевих особливостей учнів.

На заняттях з фізичної культури при навчанні бігу учні здобувають досить повні знання з рухової діяльності, набувають потрібних рухових умінь і навичок. Завдяки заняттям легкоатлетичним бігом можна поліпшити вміння керувати власними рухами, зробити їх швидкими і економними. А основними завданнями проведення занять з легкої атлетики є подальше зміцнення здоров'я, сприяння правильному фізичному розвитку та всебічній підготовці учнів. Під час виконання легкоатлетичних вправ зміцнюються майже всі групи м'язів тіла, розвивається спритність, витривалість. Також виховуються в процесі занять бігом вольові якості, виробляється вміння розраховувати свої сили, долати перешкоди.

Ключові слова: *рухові уміння і навички, фізичні вправи, фізичне навантаження, підвідні вправи, легкоатлетичні вправи, зміцнення здоров'я, фізичний розвиток*

Постановка проблеми. Для того щоб учні успішно володіли рухами, використовуються підвідні вправи. В числі їх можуть бути вправи, відтворюючі основну структуру рухової дії із яких виключено другорядні елементи і деталі. Інші підвідні вправи сприяють відпрацювання окремих елементів рухів. Із них по тому складається основний рух. Виконання легкоатлетичних вправ вимагає значної динамічної роботи багатьох м'язових груп тіла людини, має значний тренувальний ефект, тому може бути використано у численних видах спорту. Крім великого оздоровчого значення, легкоатлетичні вправи мають вагомий прикладний характер.

Після засвоєння основи рухової дії приступають до його вдосконалення. Вибираючи методичні прийоми навчання, добираючи фізичні вправи і дозуючи фізичні навантаження, необхідно брати до уваги особливості розвитку організму підлітків. Процес росту і розвитку організму відбувається безперервно і разом з тим нерівномірно: у певні вікові періоди темп збільшення маси і розмірів тіла, диференціація тканин і органів не однакові. Крім того, у кожному віковому періоді нерівномірні також ріст і розвиток окремих органів і систем по відношенню одне до одного.

Аналіз останніх досліджень. Легка атлетика має важливе оздоровче значення, адже заняття в основному проводяться на свіжому повітрі, а у виконанні вправ бере участь більшість м'язів тіла. Легкоатлетичні вправи поліпшують діяльність опорно-рухового апарату, внутрішніх органів і систем організму в цілому, так зазначає у своїх публікаціях С.Б. Боровинський та С.М. Булах. Також легка